

ב"ה

בית מדרש ישיבה AI

בסדרה – עיון בתניא יומי

ראשית היש הנברא

אגרת הקודש סימן כ'

חוברת לקורא · מהדורה 1.6

ו' תשרי תשפ"ז

בהובלה אנושית ובמסגרת הפיקוח הרבני של בית המדרש

14 ·	ט. מלאכי אצילות ופרק ל"ט בתניא	2 ·	פתח דבר
15 ·	י. "גופות", "שהוא אלקות" והפסוק באיוב	4 ·	א. לשון האיגרת: מה באמת נאמר כאן?
15 ·	יא. מדוע נאמר "כעלול לגבי עילתו"?	5 ·	ב. מה פירוש "ראשית היש"?
16 ·	יב. מהו "יש הנאצל"?	6 ·	ג. כיצד אין סתירה ל"בלי שום עילה וסיבה"?
17 ·	יג. העלמין שבגולגלתא	7 ·	ד. שלוש הבחנות שצריך להחזיק יחד
18 ·	יד. מה נקבע ומה עדיין פתוח?	8 ·	ה. ל' כלי מלכות: שני מיפויים שאסור לערבב
19 ·	טו. סיכום: איך לקרוא את הפסקה מחדש	9 ·	ו. מדוע אורות נפש ורוח הם נבראים?
19 ·	מילון קצר	11 ·	ז. יש רוחני ויש גשמי: מה מיוחד בגוף?
21 ·	מקורות מרכזיים	12 ·	ח. וכן באצילות: היכלות וגופות מלאכים
21 ·	הערות סיום		

פתח דבר

יש משפטים בתניא שנראים קצרים, כמעט סגורים, אך כל מילה בהם פותחת מערכת שלמה. כזה הוא המשפט:

"והנה, ראשית היש הנברא ותחילתו, הן הכלים די' ספירות דבי"ע, וגם האורות נפש רוח..."¹

מה פירוש "ראשית היש"? האם הכוונה היא שהכלים של בריאה, יצירה ועשייה הם המקור הראשון של כל המציאות? ואם כן, כיצד הדבר מתאים להמשך האיגרת, שבו נאמר שהיש נברא רק בכוחו של הקב"ה, "בלי שום עילה וסיבה אחרת קודמת ליש הזה"?

קושי נוסף מתעורר מיד: מדוע אורות נקראים כאן חלק מן היש הנברא? הרי אור הוא בדרך כלל משל לדבר אלוקי, עדין ובטל. ומדוע הנשמה אלוקית,

1. תניא, אגרת הקודש סימן כ': המקור הראשי: ראשית היש, כלי בי"ע, נפש־רוח, היכלות וגופות מלאכים.
תניא_חלק_ד_כ https://he.wikisource.org/wiki/כ_ד_תניא

ואילו נפש ורוח נחשבות נבראות? האם "אור" פירושו תמיד אלוקות, ו"כלי" פירושו תמיד נברא? האיגרת עצמה מכריחה אותנו להשיב שלא.

בהמשך הפסקה נאמר שגם באצילות יש היכלות וגופות מלאכים שהם בחינת יש. כיצד יש באצילות, אם בדרך כלל אנו אומרים שאצילות היא אלוקות? ומה הקשר בין גופות מלאכים אלה לבין דברי התניא בפרק ל"ט, שלפיהם מדור המלאכים הוא בעיקר עולם היצירה?

החוברת הזאת ממשיכה את החוברת הקודמת בסדרה, "השגה והתהוות באצילות". שם עסקנו בהבדל שבין השגה, התהוות, אצילות ויש. כאן אנו ממשיכים צעד נוסף: מה קורה כאשר היש מופיע בתוך הסדר עצמו, ואיך מבחינים בין מקור אלוקי, כלי מקבל וחיות נבראת.

העיון נעשה בבית מדרש וירטואלי: ChatGPT, Claude ו-Grok שימשו לומדים-מסייעים שהציעו מקורות, הקשו, בדקו ניסוחים וקיבלו תיקונים. הבינה המלאכותית משמשת כלי עזר למחקר ולניסוח; ההכרעה נשענת על המקורות ועל ביקורת אנושית. החוברת שלפנינו היא מהדורה נגישה לקורא. קיימת גם מהדורת מחקר פנימית, שבה נשמרו התשובות המלאות, חילוקי הניסוח, מראי המקום ומעמד האימות של כל טענה.

טעימה קצרה מן העיון

1. "ראשית היש" אינה מקור עצמאי של כוח הבריאה, אלא המקום שבו מתחיל להופיע היש בתוך המערכת הנידונה.
2. "בלי שום עילה וסיבה" שולל סיבה נבראת שמספיקה לברוא יש מאין; הוא אינו שולל התלבשות בכלים אלוקיים.
3. כלי מלכות דאצילות יכולים להיעשות נשמה לעולמות בי"ע בלי לחדול מלהיות אלוקות.
4. כלי המקור דאצילות אינם זהים לכלים המקומיים של בי"ע המקבלים אותם.
5. המילה "אור" מתארת תפקיד של חיות, ואינה מוכיחה לבדה שהדבר אלוקי.
6. הנשמה היא החיות האלוקית; נפש ורוח הן אורות, אך שייכות כבר למציאות הנבראת.

7. שלושים כלי מלכות מתחלקים בשלושה רבדים, שכל אחד נעשה נשמה לעולם אחר.
8. גם יש רוחני נברא בכוח העצמות; בגשמיות מתגלה כוח זה ביתר שאת, מפני שיש בה דילוג נוסף.
9. באצילות עצמה יש היכלות וגופות מלאכים שנבראו מחיצוניות הכלים, אף שכלי הספירות עצמם אלוקות.
10. כמה פרטים נשארו פתוחים: טעם הגבול בין נשמה לרוח, טיב גוף מלאך דאצילות, נוסח "שהוא אלקות" וטעם סדר הדוגמאות.

א. לשון האיגרת: מה באמת נאמר כאן?

נביא תחילה את רצף המילים המרכזי, בתרגום הסברי קצר:

"והנה, ראשית היש הנברא ותחילתו, הן הכלים די' ספירות דבי"ע, וגם האורות נפש רוח; ונבראו מבחינת הנשמה די' ספירות דבי"ע, שהוא אלקות, והן הלא"ד כלים דמלכות דאצילות. וכן באצילות, מחיצוניות הכלים די' ספירות דאצילות שהן אלקות, נבראו ההיכלות דאצילות... וגם גופות המלאכים דאצילות שהן בחינת יש..."¹

יש כאן כמה משפטים המקושרים זה לזה:

- ראשית היש הנברא היא הכלים של עשר הספירות בבי"ע, וכן אורות נפש ורוח.
- היש הזה נברא מבחינת הנשמה של עשר הספירות בבי"ע.
- נשמה זו מזוהה עם שלושים כלי מלכות דאצילות, שהם אלוקות.
- באצילות עצמה, מחיצוניות כלי הספירות, נבראו היכלות וגופות מלאכים שהם בחינת יש.

כבר בקריאה ראשונה רואים שהמילה "כלי" מופיעה בשני תפקידים שונים: יש כלי מקור אלוקיים, ויש כלים מקומיים של בי"ע שהם ראשית היש הנברא. אם מערבבים ביניהם, נוצרת סתירה. אם מפרידים ביניהם, מתחיל להתבהר מהלך האיגרת.

1. תניא, אגרת הקודש סימן כ': המקור הראשי: ראשית היש, כלי ביי"ע, נפש־רוח, היכלות וגופות מלאכים.
https://he.wikisource.org/wiki/כ_ד_כ

ב. מה פירוש "ראשית היש"?

לא המקור של כוח הבריא

המילה "ראשית" יכולה להישמע כאילו מדובר במקור הראשון שממנו הכול התחיל. אולם כאן אין הכוונה לומר שהכלים של ביי"ע הם בעלי כוח עצמאי לברוא. הם עצמם נקראים מיד "היש הנברא". מה שנברא אינו יכול להיות הסיבה העצמאית לבריא.

"ראשית היש" פירושה אפוא: הנקודה הראשונה בתוך סדר ההתהוות שבו מופיעה מציאות מוגבלת ומקבלת, הנקראת יש נברא. זו ראשית בתוך הסדר, לא מקור עצמאי שמחוץ לסדר.

אפשר להמחיש זאת במשל פשוט. כאשר מתארים בניין, אפשר לומר: "כאן מתחילה הקומה הראשונה". אין פירוש הדבר שהקומה הראשונה בנתה את עצמה או שהיא המקור לכל חומרי הבניין. היא רק המקום הראשון שבו רואים את הבניין במבנה מסוים. כך גם כאן: הכלים של ביי"ע הם ראשית הופעת היש הנברא, אך כוח הבריא עצמו אינו שלהם.

מדוע יש מדרגות ביש?

המילה "יש" אינה מתארת תמיד אותה דרגה. יש הבדל בין:

- כלי אצילות, שהם מוגבלים ומחולקים, אך עדיין אלוקות;
- כלי ביי"ע, שהם מציאות נבראת ומקבלת;
- היכלות וגופות מלאכים, שהם יש רוחני בתוך אצילות;
- גוף גשמי, שבו ההסתר והנפרדות מוחשיים ביותר.

אין הכרח להפוך את כל השימושים האלה לסולם אחד פשוט של "יותר יש" ו"פחות יש". לפעמים ההבדל הוא במעלת הדבר, לפעמים באופן התהוותו, ולפעמים ביחסו למקור. לכן יש לשאול בכל מקום: יש ביחס למה? נברא באיזה אופן? ומה מידת הביטול או ההרגשה העצמית?

היש הנברא והיש האמיתי

רק הקב"ה הוא יש אמיתי, מפני שמציאותו אינה תלויה בשום סיבה קודמת. זהו ניסוח מושגי המשמש בספרות החסידית; הוא אינו לשון הפסקה הזאת

באגרת כ', ואין לייחסו לה שם כציטוט. הנברא, לעומתו, אינו מציאות מעצמו. אף על פי כן, הנברא יכול להרגיש את עצמו כמציאות עצמאית. הרגשה זו היא חלק מן ההסתר של בריאה יש מאין.

בכך יש חידוש: דווקא מפני שאין לנברא ערך משותף עם מקורו, הוא אינו חש את מקורו כפי שהעלול חש את עילתו. אין זו הוכחה שהנברא באמת עצמאי; זו תיאור של האופן שבו מציאותו מופיעה מנקודת מבטו.

ג. כיצד אין סתירה ל"בלי שום עילה וסיבה"?

בהמשך האיגרת נאמר שהיש נברא בכוחו של הקב"ה בלבד, בלי עילה וסיבה אחרת הקודמת לו. לכאורה, אם יש כלי מקור, נשמה, אורות וכלים מקומיים, הרי יש כאן שרשרת של שלבים. כיצד אפשר לומר שאין שום עילה וסיבה אחרת?

התשובה תלויה בהבחנה בין מקור עצמאי לבין אופן התלבשות.

מה נשלל

נשללת האפשרות שהיש נוצר מפני שיש לפניו מהות נבראת שמספיקה, מכוח עצמה, לחדש מציאות חדשה. השתלשלות של שלבים אינה הופכת שום שלב נברא לבורא. אין כלי, אור או עולם שיכול לברוא יש מאין בכוח עצמו.

גם עילה ועלול תלויים כמובן בבורא. אלא שבעילה ועלול יש ערך והשגה בין המקור לתוצאה: העלול נמשך מן העילה ויש לו איזו תפיסה בה. בבריאה יש מאין אין ערך כזה. הנברא אינו המשך של מהות קודמת שאפשר להבין ממנה את מציאותו.

מה כן קיים

הכוח האלוקי מתלבש בכלים. האיגרת אומרת שאור אין־סוף מתייחד בכלים כדי לברוא בהם ועל ידם ברואים בעלי גבול ותכלית. הכלים אינם כוח שני העומד מול הקב"ה. הם אופן שבו הכוח האלוקי פועל בתוך סדר של גבול ומידה.

לכן אין סתירה בין שתי האמירות:

- היש נברא רק בכוח העצמות, בלי סיבה נבראת שמספיקה לברוא אותו.

• הכוח האלוקי פועל באמצעות אורות וכלים, כדי שהנברא יהיה בעל גבול ומידה.

הכלים הם אמצעי של ההתלבשות, לא מקור עצמאי של מציאות.

למה זה חשוב?

אילו היינו אומרים שאין שום שלבים ושום התלבשות, היינו מאבדים את כל מבנה האיגרת. ואילו היינו אומרים שהשלבים עצמם הם סיבות עצמאיות, היינו מאבדים את החידוש של יש מאין. הדרך הנכונה מחזיקה את שני הצדדים יחד: אין סיבה נבראת עצמאית, אך יש סדר אלוקי של התלבשות.

ד. שלוש הבחנות שצריך להחזיק יחד

במהלך הבירור נוצרה לפעמים לשון של "שלוש שכבות". הלשון מועילה, אך צריך לדייק: אין כאן בהכרח שלוש ישויות נפרדות המונחות זו על גבי זו. מדובר בשלושה צדדים של אותו יחס.

ההבחנה	מה היא כוללת	מעמדה
מקור המתלבש	שלושים כלי מלכות דאצילות, הנעשים נשמה לבי"ע	אלוקות
הכלים המקבלים	הכלים המקומיים של עשר הספירות בבי"ע	נבראים
החיות ביחס למקבל	נשמה, רוח ונפש של העולם	באגרת כ': הנשמה אלוקית; רוח ונפש נבראים. בעץ חיים, בהקשר רחב יותר, גם חיה ויחידה שבבי"ע נכללות בצד האלוקי.

המקור המתלבש

כלי מלכות דאצילות יורדים ומתלבשים בתוך כלי העולמות התחתונים. ירידה זו אינה הופכת אותם לכלים נבראים. הם נשארים הבחינה האלוקית המחיה את העולם.

הכלים המקבלים

לכל עולם יש מערכת כלים משלו. עץ חיים מכנה אותם "לי כלים אחרים", כלומר כלים מקומיים השייכים למערכת של אותו עולם. אגרת הקודש עצמה

כוללת את כלי ביי"ע בתוך "ראשית היש הנברא". אין לערבב את כלי המקור עם כלי המקבל.

החיות

הנשמה היא מקור החיות האלוקי. הרוח והנפש הן מדרגות נוספות של חיות בתוך המערכת שכבר נקראת עולם הפירוד. לכן הן יכולות להיות אורות מבחינת תפקידן, ובכל זאת נבראות מבחינת מעמדם.

ההתלבשות אינה הצבה מרחבית, כאילו יש כלי עליון המונח פיזית בתוך כלי תחתון. מדובר ביחס של מקור, חיות ומקבל. כאשר אומרים שהנשמה מתלבשת בתוך הכלים, הכוונה היא שהחיות האלוקית נעשית נשמה ומחיה אותם.

ה. לי כלי מלכות: שני מיפויים שאסור לערבב

אחת מנקודות העומק באיגרת היא שלושים כלי מלכות דאצילות. עץ חיים שער מ"ד מפרט כיצד שלוש קבוצות של עשרה כלים יורדות לעולמות ביי"ע:

כלי מלכות דאצילות	העולם שאליו הם יורדים	תפקידם שם
עשרה כלים פנימיים	בריאה	נשמה לבריא
עשרה כלים אמצעיים	יצירה	נשמה ליצירה
עשרה כלים חיצוניים או אחר	עשייה	נשמה לעשייה

זהו המיפוי המקומי: כל קבוצת כלים נעשית נשמה לעולם מסוים.

לצד זה יש מיפוי כללי של נר"נ לכללות ביי"ע, כפי שנידון במקורות חסידיים מאוחרים: בחינות פנימיות, אמצעיות וחיצוניות קשורות לאופי הכללי של נשמה, רוח ונפש בשלושת העולמות. בכל עולם יש גם התכללות פנימית של המדרגות. אין לייחס את המיפוי הכללי הזה ללשון עץ חיים מ"ד עצמו.

אין להפוך את שני המיפויים לטבלה אחת. בפרט, אין לומר שה"רוח ליצירה" במיפוי הכללי היא בדיוק אותו דבר כמו אור הרוח הנברא הנידון בפסקת האיגרת. המילים נשמה, רוח ונפש משמשות כאן ביחסים שונים.

צריך גם להיזהר במספרים. במקומות שונים בעץ חיים נידונים כלי ז"א וכלי הנוקבא. לעיתים ז"א מתואר בכ"ז מדרגות, והמלכות משלימתו לעשר; ובמקום אחר נידונים שלושים כלים במערכת של עשר ספירות. אין להסיק מכל הופעה של המספר ל' לבדה מהו הפרצוף הנידון.

באגרת הקודש אין צורך לנחש: היא אומרת במפורש "ל' כלים דמלכות דאצילות". לכן אין להחליף מלכות בז"א בלי מקור מפורש.

מהו החידוש?

כלי יכול להיקרא "נשמה" ביחס לעולם שמתחתיו. אין פירוש הדבר שהמילה נשמה קיבלה משמעות חדשה לגמרי; פירוש הדבר שהמעמד נקבע לפי היחס. מה שהוא כלי ביחס לאצילות, נעשה נשמה ביחס לבריאה, יצירה או עשייה.

ו. מדוע אורות נפש ורוח הם נבראים?

זו אולי השאלה המרכזית ביותר בפסקה. אנחנו רגילים לחשוב כך:

- כלי — דבר מוגבל, ולכן אולי נברא.
- אור — דבר רוחני, ולכן אולי אלוקי.

אגרת הקודש ועץ חיים מלמדים שההקבלה הזאת אינה הכרחית.

אור וכלי: יחס תפקודי

המילים "אור" ו"כלי" מתארות את תפקיד הדבר ביחס למקבל. אור הוא חיות והשפעה; כלי הוא גבול ומקבל. אבל השאלה אם האור עצמו הוא אלוקות או נברא היא שאלה אחרת.

אפשר שאור יהיה נברא, אם הוא החיות של מערכת שכבר שייכת לעולם הפירוד. ואפשר שכלי יהיה אלוקות, אם הוא כלי של אצילות המאוחד באור אין-סוף.

אלוקות ונברא: שאלת המקור והמעמד

ההבחנה בין אלוקות לנברא שואלת מאין באה החיות ומה מעמדה ביחס למקור. הנשמה של ביי"ע היא בחינת אלוקות, מפני שהיא המשכה של כלי

מלכות דאצילות. רוח ונפש כבר שייכות לצד של החיות שנבראה בתוך העולם.

לכן אין לומר שהנפש והרוח נעשו נבראות מפני שהן "פחות אור". הן אורות מבחינת התפקיד, אך נבראות מבחינת המעמד. אין כאן דירוג פסיכולוגי של רגש מול שכל, אלא הבדל במערכת ההתהוות.

הגבול בעץ חיים

עץ חיים מתאר את הגבול בלשון חדה: חלקי הנשמה שבבי"ע הם אלוקות, ואילו "מבחינת רוח ואילך" מתחיל עולם הפירוד. המקור קובע את סדר הגבול ואת אופן ההתלבשות. הוא אינו נותן כאן נימוק מופשט מלא מדוע הגבול נקבע דווקא בבחינת רוח.

צריך לומר ביושר שתי אמירות יחד:

1. המבנה ברור ומבוסס: נשמה אלוקית; רוח ונפש נבראים.

2. הטעם הראשון והפנימי לגבול הזה עדיין אינו מבואר לפנינו בשלמות.

הודאה בגבול המקור אינה חולשה. היא מאפשרת להמשיך ללמוד בלי להפוך השערה למסקנה.

כלי הנשמה המקומי

יש כאן דקות נוספת. במאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ו מובאת הבחנה שלפיה כלי בחינת הנשמה בעשייה הוא בחינת נברא, ואילו אור הנשמה הוא אלוקות; באורות נפש ורוח אף האור נחשב נברא. הקטע נקרא בתעתיק דיגיטלי מזוהה; לא נבדקה כאן סריקת דפוס, ולכן יש לדייק במעמד: זו קריאה ישירה בתעתיק, לא אימות טיפוגרפי של דפוס. אין לומר באופן כללי שכל מה שנקרא נשמה הוא אלוקות בכל פרט. צריך להבחין בין אור המקור לבין הכלי המקומי שמקבל אותו.

כך נפתרת הסתירה: הנשמה האלוקית אינה נעשית נבראת, אך היא מחיה כלי נברא. רוח ונפש, לעומת זאת, הן אורות שחיותם עצמה שייכת למערכת הנבראת.

ז. יש רוחני ויש גשמי: מה מיוחד בגוף?

השואל שאל בצדק: אם גם מלאכים, היכלות וכלי ביי"ע הם יש נברא, מדוע אומרים שהיש הגשמי קשור במיוחד לכוח העצמות? התשובה דורשת להפריד בין כמה שאלות שאינן זהות.

מי יכול לברוא?

כל בריאת יש מאין, גם של נברא רוחני, אינה יכולה להיעשות אלא בכוח העצמות. לא רק הגוף הגשמי זקוק לכוח זה. כלי ביי"ע, אורות נפש ורוח, נשמות ומלאכים — כולם נבראים, ולכן כוח הבריאה שלהם אינו כוח של עילה נבראת.

מהי מעלת הדבר?

נברא רוחני יכול להיות נעלה מן הנברא הגשמי: הוא עדין יותר, קרוב יותר להשגה, ובטל יותר במובנים מסוימים. זו מעלת הנמצא בתוך סדר העולמות.

היכן מתגלה כוח הבריאה ביתר שאת?

ביש הגשמי יש דילוג נוסף. אי אפשר להסביר את הופעת הגשמיות רק כריבוי של שלבים רוחניים. גם אם נוסיף צמצומים והשתלשלויות, לא נקבל מכך לבדו גוף גשמי. לכן דווקא בהתהוות הגשמית ניכר ביתר שאת כוח שאינו מוגבל לסדרי הרוחניות.

הדבר דומה להבדל בין העברת אור מחדר לחדר לבין יצירת חומר מסוג חדש. בשני המקרים יש פעולה, אך במקרה השני ניכר יותר שהפעולה אינה רק המשך מכני של המצב הקודם.

האם הגוף מכיר את העצמות?

לא. גילוי כוח העצמות בהתהוות הוא גילוי אובייקטיבי בעצם העובדה שהגשמיות נעשתה. אין הכוונה שהגוף הגשמי מודע לעצמות יותר מן המלאך.

גם הרגשת העצמאות של הגוף אינה הכרה ביש האמיתי. אדרבה, ההסתר הגדול גורם לנברא להרגיש "אני". יש להפריד בין הרגשת הנברא, מעלתו הרוחנית, ואופן התהוותו.

הגשמיות קשורה גם לתכלית של דירה בתחתונים. אך אין להשתמש בתכלית זו כתחליף להסבר ההתהוות. השאלה "מדוע נבחר העולם התחתון לתכלית הדירה" שונה מן השאלה "כיצד מתהווה גוף גשמי". שתי השאלות קשורות, אך אינן אותה שאלה.

לפי התעתיק הדיגיטלי המזוהה של שורש מצות התפלה (דפי קכט א-קל ב; בקטע נידונים §§כו-כח), דרך מצותיך מסביר שהתהוות יש רוחני היא יש מאין, ובכל זאת התהוות גשמיות מצריכה דילוג נוסף. משום כך בגשמיות נראה ונגלה כוח האין־סוף ביתר שאת. הקטע נקרא ישירות בתעתיק; לא נבדקה כאן סריקת דפוס קה"ת, ולכן אין לייחס לו אימות טיפוגרפי של מהדורה מודפסת.²

נעוץ תחילתן בסופן

בהמשך האיגרת מתקשר העניין לסיום הקו בעשייה ולמאמר "נעוץ תחילתן בסופן". התחלה וסוף אינם שני מקומות מנותקים: דווקא בסוף הסדר, במקום שבו ההסתר גדול, מתגלה כוח השייך לראשית. אין פירוש הדבר שהעשייה הגשמית גבוהה בכל מובן מן האצילות; פירוש שבבחינה מסוימת היא מגלה את כוח העצמות ביתר שאת.

ה. וכן באצילות: היכלות וגופות מלאכים

המשפט הבא באיגרת מפתיע עוד יותר:

"וכן באצילות, מחיצוניות הכלים די" ספירות דאצילות שהן אלקות, נבראו ההיכלות דאצילות... וגם גופות המלאכים דאצילות שהן בחינת יש."¹

כאן צריך להבחין בין כלי הספירות לבין מה שנברא מחיצוניותם.

1. תניא, אגרת הקודש סימן כ': המקור הראשי: ראשית היש, כלי בי"ע, נפשו־רוח, היכלות וגופות מלאכים.

תניא_חלק_ד_כ/https://he.wikisource.org/wiki/

2. דרך מצותיך, שורש מצות התפלה, דפי קכט א-קל ב: נקרא בתעתיקים דיגיטליים מזוהים של הרצף; בקטע נידונים §§כו-כח; לא נבדקה סריקת דפוס. https://chabadlibrary.org/books/2900630394

כלי עשר הספירות דאצילות הם אלוקות. הם גבול ומידה, אך אינם נבראים במובן של ביי"ע. הם מאוחדים באור האלוקי, ועל ידם פועל הכוח האלוקי.

ההיכלות

היכלות הם מסגרות ומקומות קבלה. הם אינם כלי הספירות עצמן. כאשר האיגרת אומרת שנבראו היכלות מחיצוניות הכלים, היא מדברת על תוצר מוגדר שנעשה מקום לאורות ולעיגולים.

אין בידינו לקבוע מן הסדר בלבד שההיכלות גבוהים מן הגופות או להפך. העובדה שהיכלות נזכרו תחילה אינה הוכחה לסולם מדרגות.

העיגולים והמקיפים

באיגרת נאמר שבבחינת ההיכלות מתלבשים עיגולי עשר הספירות. בעץ חיים מבואר שעיגולים ומקיפים אינם נכנסים בגבול ובמידה של גוף רגיל; אפילו הבתים וההיכלות הגדולים אינם מצמצמים אותם כאור פנימי רגיל. לכן אין לומר בפשטות: "המקיפים גדולים מדי לגופים, ולכן נכנסים בהיכלות הגדולים". המקור עצמו מדגיש שגם בהיכלות אין צמצום פנימי רגיל.

הלבושים הם כלים לאור המקיף, לא האור המקיף עצמו. ההיכל הוא מקום רחב שעליו האור המקיף שורה; אין לומר שההיכל עצמו הוא "מקיף" ביחס לאור, ואין פירוש הדבר שהאור נעשה פנימי ומוכל בו כפי שאור הנשמה מתלבש בכלי.

גופות מלאכים

"גוף מלאך" אינו גוף גשמי של בשר. הוא הצד המוגדר והמקבל של המלאך, שנעשה יש ביחס לחיותו. נשמת המלאך, לעומת זאת, יכולה להיות מעין אלוקות בצמצום עצום קודם ירידתה לביי"ע.

ההבדלה בין גוף לנשמה היא בדיוק הסיבה שהאיגרת מביאה את שתי הדוגמאות. הגוף מראה כיצד נוצר יש מוגדר; הנשמה מראה כיצד אפשר שתהיה חיות הקרובה לאלוקות ועדיין לא תהיה העצמות עצמה.

גוף אדם גשמי שייך לעשייה. אפשר לדבר על שורש הגוף באצילות, אך אין להסיק מכך שהגוף הגשמי עצמו נמצא באצילות. האיגרת בוחרת בגופות מלאכים מפני שהיא דנה ביש רוחני בתוך מערכת האצילות, ואחר כך מבדילה אותו מנשמות המלאכים ונשמות האדם קודם ירידתן לבי"ע. טעם מלא יותר לבחירת הדוגמה לא נמסר במקור שאנו מחזיקים בו. אין צורך להמציא טעם כדי להחזיק את ההבחנה שכבר נאמרה.

ט. מלאכי אצילות ופרק ל"ט בתניא

בפרק ל"ט נאמר שמדור המלאכים הוא בעיקר עולם היצירה, ובהגהה נאמר שהכוונה היא לסתם מלאכים, אך יש מלאכים עליונים בעולם הבריאה. האם הדבר סותר את לשון אגרת הקודש על גופות מלאכים דאצילות? לא בהכרח. צריך להבחין בין שלושה מושגים:

- **מדור** — המקום שבו המלאך נמצא ופועל לפי אופי עבודתו.
- **שורש** — המקור העליון שממנו הוא נמשך.
- **אופן התהוות** — הדרך שבה נוצר הצד המוגדר של המלאך.

אין בידינו מקור המזהה את גופות המלאכים שבאגרת עם המלאכים שעליהם מדבר פרק ל"ט, ואין להסיק שמלאך מסוים נידון מצד גופו באצילות ובו בזמן שייך למדור היצירה. די לקבוע שפרק ל"ט עוסק ב"סתם מלאכים", והגהתו מזכירה מלאכים עליונים בבריאה; האגרת עוסקת בבחינה אחרת, ומדגישה את ההבדל בין גוף המלאך לנשמתו. מדור, שורש ואופן התהוות הם שאלות נפרדות.

בנוסף, האיגרת אינה אומרת שכל המלאך, בכל בחינותיו, הוא יש. היא מבדילה בין הגוף, שהוא בחינת יש, לבין הנשמה, שהיא מעין בחינת אלוקות בצמצום עצום. גם כאן, השאלה היא באיזו בחינה מדברים.

י. "גופות", "שהוא אלקות" והפסוק באיוב

גופות או גופים?

"גופות" הוא ריבוי תקין של "גוף" בלשון חז"ל והספרים. אין כאן רמז לגוויות מתות, ואין מכאן משמעות של נקבה. הרמב"ם משתמש במילה גם בהקשרים שאינם גוויות: ביסודי התורה ב, ג נאמר "כמו גופות האדם והבהמה והצמחים והמתכות", ובד, יב נאמר "לאחד מהגופות הקדושים הגדולים". אין בידינו ציטוט מאומת של הביטוי "גופות הגלגלים", ולכן אין להשתמש בו כמראה מקום.

עם זאת, לא נמצא מקור המוכיח שלבחירת המילה "גופות" יש דיוק קבלי מיוחד לעומת "גופים". די לנו לומר שהיא לשון תקינה.

"שהוא אלקות" או "שהיא אלקות"?

בנוסח המצוי נאמר "שהוא אלקות". ייתכן שהכינוי מתייחס ל"בחינת הנשמה" או לעניין האלוקי הנידון, ולא דווקא למילה "נשמה" מבחינה דקדוקית. אך אין בידינו עד נוסח מזוהה שמאפשר להגיה ל"שהיא".

לכן בחוברת אין מתקנים את הנוסח מסברה. מציינים את הקושי, אך משאירים את הנוסח המצוי עד לבירור נוסחאי מלא.

"ובמלאכיו ישים תהלה"

הפסוק באיוב אומר: "הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה". האיגרת מביאה אותו כדי להראות שגם מלאכים אינם בביטול גמור. יש בהם חסרון ביחס למקורם.

הפסוק כשלעצמו אינו אומר שמדובר דווקא בגופות מלאכים דאצילות, ואינו מסביר את חלוקת גוף ונשמה. האיגרת היא שמיישמת את הפסוק בתוך המהלך הקבלי.

יא. מדוע נאמר "כעלול לגבי עילתו"?

השואל שם לב בצדק שיש בחסידות משל עמוק יותר של אור הכלול במאור, או זיו השמש בתוך השמש. לכאורה, אם קיימת דרגת ביטול עמוקה יותר, מדוע האיגרת אומרת שהמלאכים אינם בטלים "כעלול לגבי עילתו"?

התשובה היא שהאיגרת אינה מציגה כאן טבלה של כל דרגות הביטול. היא משתמשת ביחס עילה ועלול כמדד מקומי להבדיל בין שני אופני התהוות.

עילה ועלול

בהשתלשלות של עילה ועלול יש ערך מסוים בין המקור לתוצאה. העלול יודע ומשיג משהו בעילתו, ולכן הוא בטל אצלה. האיגרת משתמשת במשל זיו השמש בשמש כדי לתאר ביטול זה.

בריאה יש מאין

ביש הנברא אין ערך כזה. אין לנברא השגה במהות הכוח המהווה אותו, ואין הוא המשך של מהות קודמת שאפשר להבין ממנה את מציאותו. לכן הוא מרגיש את עצמו יש.

המשפט "אינם בבחינת ביטול לגמרי כעלול לגבי עילתו" אינו אומר שעילה ועלול הם בהכרח הדרגה הגבוהה ביותר בכל מפת הביטול. הוא אומר שהמלאכים, מצד היותם נבראים, אינם מקבלים את צורת הביטול של דבר שיש לו ערך והשגה בעילתו.

המשל אינו סולם כללי אלא כלי הסבר: הוא מחדד את ההבדל בין המשכה שיש בה ערך לבין חידוש שאין בו ערך.

"כעין המאור"

כאשר האיגרת מדברת על האור שהוא כעין המאור, אין להפוך זאת לזהות פשוטה בין אור לעצמות. "כעין" מציין דמיון ושייכות, לא ביטול ההבדל בין הארה לבין המאור. גם כאן יש לשמור על הדיוק שבין אור, סובב, קו ועצמות.

יב. מהו "יש הנאצל"?

בחסידות משתמשים לעיתים במונח "יש הנאצל". אין להשתמש בו כאילו הוא תמיד שם של קטגוריה אחת קשיחה. יש לציין גם שהמונח אינו מופיע בלשון הקטע המרכזי באגרת כי עצמו, אלא במקורות ובביאורים מאוחרים יותר.

לפעמים "יש הנאצל" מתאר את כלי האצילות: יש מוגבל ביחס לעצמות, אך נאצל ומחובר למקורו. לפעמים הוא מתאר את אצילות כולה ביחס ליש

האמיתי. ובביאורים מסוימים המונח מוחל גם על היכלות, מצד אופן התהוותם היחסי.

לכן בכל פעם שמופיע הביטוי צריך לשאול מה ההשוואה:

- יש ביחס לעצמות?

- יש ביחס לאור?

- נאצל לעומת נברא?

- כלי הספירות או היכלות שנבראו מחיצוניותם?

המונח אינו מבטל את ההבדל שאגרת הקודש עושה בין כלי הספירות, שהם אלוקות, לבין ההיכלות והגופות, שהם בחינת יש.

יג. העלמין שבגולגלתא

בהמשך האיגרת נאמר שקרוב לומר שגם אלפים ורבבות עלמין היושבים בגולגלתא אינם עלמין ממש כעין ההיכלות דאצילות ובחינת יש, אלא כעין נשמות המלאכים.

יש כאן שתי נקודות שצריך לשמור:

1. האיגרת עצמה מסתייגת: "קרוב לומר". אין זו לשון של הכרעה מוחלטת.

2. היא שוללת את ההשוואה להיכלות וליש ממש, ומדמה אותם לנשמות המלאכים, שהן מעין אלוקות בצמצום עצום.

נמצאו במקורות הזוהריים מקבילות נפרדות למוטיב העלמין שבגולגלתא, גם בז"א וגם באריך או בעתיקא, אך לא הוכח שכל נוסח האיגרת הוא ציטוט רצוף ממקום אחד. גם המקבילות אינן לבדן מוכיחות את פירוש מעמד העלמין. לכן נשמור את הסייג של האיגרת ולא נבנה ממנו קטגוריה חדשה של יש.

נקבע במידה מספקת

- ראשית היש היא תחילת הופעת היש בתוך הסדר, לא מקור כוח בריאה עצמאי.
- יש מאין שולל עילה נבראת מספיקה, אך אינו שולל התלבשות בכלים אלוקיים.
- כלי מלכות דאצילות נעשים נשמה לבי"ע ונשארים אלוקות.
- כלי בי"ע המקומיים הם ראשית היש הנברא.
- נפש ורוח יכולים להיות אורות מבחינת תפקידם ונבראים מבחינת מעמדם.
- שלושים כלי מלכות מתחלקים פנימיים, אמצעיים וחיצוניים, ונעשים נשמה לבריאה, יצירה ועשייה.
- גם היש הרוחני נברא בכוח העצמות; בגשמיות יש דילוג נוסף וגילוי כוח ביתר שאת.
- באצילות יש להבדיל בין כלי הספירות האלוקיים לבין היכלות וגופות מלאכים שנבראו מחיצוניותם.
- יחס עילה ועלול מובא כאן כמדד של אופן התהוות, לא כדירוג כללי של כל מדרגות הביטול.

נשאר פתוח

- מהו הטעם הראשון והפנימי לכך שהפירוד מתחיל דווקא מבחינת רוח?
- מהו בדיוק החומר או המעמד של גוף מלאך דאצילות?
- מדוע היכלות נזכרים לפני גופות מלאכים, והאם יש בכך סדר מדרגות?
- האם יש עד נוסח שמכריע בין "שהוא אלקות" ל"שהיא אלקות"?
- מהו הדיוק המלא של "יש הנאצל" בכל המקומות השונים?
- מהו המקור המדויק להפניה לעץ חיים שער מ"ז פרק י"ב במהדורות השונות?
- קושיית פנימיות נהי"מ והשגת משה מן החוברת הקודמת — לא נפתחה מחדש ואין בידינו מקור חדש המכריע בה.

השאלות הפתוחות אינן מערערות את המסקנה המרכזית. הן מציינות היכן צריך להמשיך ללמוד אם יימצא מקור חדש. אין להפוך תשובה חלקית לטענה מוחלטת, אך גם אין להחזיר מסקנה מבוססת לספק מפני שלא כל פרטיה נפתרו.

טו. סיכום: איך לקרוא את הפסקה מחדש

אגרת הקודש אינה אומרת שיש מקור נברא שממנו נברא היש. היא אומרת שבתוך סדר ההתהוות יש נקודה שבה מופיעה מציאות מוגבלת: כלי בי"ע ואורות נפש ורוח. מציאות זו נבראת מן הבחינה האלוקית הנקראת נשמה, שהיא שלושים כלי מלכות דאצילות.

כדי להבין את הדבר צריך להפסיק להקביל באופן אוטומטי בין אור לאלוקות ובין כלי לנברא. אור וכלי הם מונחים של תפקיד; אלוקות ונברא הם מונחים של מקור ומעמד. לכן נשמה יכולה להיות אלוקית ולהיות כלי נברא, ונפש ורוח יכולים להיות אורות שחיותם עצמה נבראת.

באותו אופן, צריך להפסיק להקביל בין נעלה לבין מגלה יותר. נברא רוחני יכול להיות נעלה מן הגשמי, אך דווקא הגשמי מגלה ביתר שאת את כוח הבריאה, מפני שהמעבר מרוחניות לגשמיות הוא דילוג שאינו מוסבר בהשתלשלות רגילה.

ולבסוף, יש להבחין בין כלי הספירות דאצילות לבין ההיכלות וגופות המלאכים שנבראו מחיצוניותם. האצילות היא אלוקות מצד כלי הספירות, אך אין פירוש הדבר שכל מה שמופיע במרחב האצילות הוא אלוקות באותו מובן.

כך הופכת פסקה קצרה למפה שלמה: מקור אלוקי, כלים מקבלים, חיות נבראת, יש רוחני, יש גשמי, מדרגות ביטול, והגבול הדק שבין נאצל לנברא. ועם כל עומקה, היא מלמדת גם עיקר פשוט של לימוד: כאשר אותה מילה — "אור", "כלי", "יש" או "נשמה" — מופיעה בכמה יחסים, אין לקרוא לה בכל פעם באותה משמעות.

מילון קצר

אצילות — עולם שבו הספירות וכליהן אלוקות, אף שיש בהן גבול ומידה.

ביי"ע — בריאה, יצירה ועשייה, שלושת העולמות שבהם מופיעה מציאות נבראת.

אור — חיות והשפעה ביחס למקבל; המונח אינו מוכיח לבדו אלוקות.

כלי — גבול ומקבל לאור; כלי יכול להיות אלוקי או נברא לפי מקורו.

נשמה, רוח, נפש — שלוש מדרגות של חיות. בהקשר המצומצם של אגרת כ' הנשמה היא אלוקית, ואילו רוח ונפש שייכות לצד הנברא. עץ חיים מזכיר בהקשר רחב יותר שגם חיה ויחידה שבביי"ע הן בחינת אלוקות.

היכל — מסגרת או בית רוחני לקבלת אורות והשפעות.

גוף מלאך — הצד המוגדר והמקבל של מלאך, לא גוף גשמי.

עילה ועלול — יחס של מקור ותוצאה שיש ביניהם ערך והשגה מסוימים.

יש מאין — חידוש מציאות שאין לה ערך משותף עם מהות הכוח המהווה אותה.

יש הנאצל — כינוי יחסי ליש שנאצל ומחובר למקורו, או למציאות האצילות ביחס לעצמות; יש לפרשו לפי ההקשר.

עיגולים ומקיפים — אופני השפעה מקיפים שאינם נכנסים בגבול כלי פנימי רגיל.

עצמות — מהותו של הקב"ה כפי שאינה הארה או דרגת גילוי; כוח הבריאה יש מאין מיוחס לעצמות.

אין־סוף — לשון על האור והגילוי האלוקי שאין להם גבול; אין לזהות את האור עם העצמות עצמה.

ביטול — אי־הרגשת מציאות עצמאית ביחס למקור; דרגת הביטול תלויה ביחס הנידון, ואין כאן סולם כללי אחד.

קו — המשכה מדודה של אור אין־סוף אל תוך סדר העולמות; באגרת כ' הוא קשור גם לסיום הסדר בעשייה.

סובב — אור מקיף שאינו מתלבש בפנימיות כלי רגיל; גם הוא הארה, ולא העצמות ממש.

המספור S1-S11 כאן הוא מפתח קריאה מקוצר לחוברת זו. במהדורת המחקר מופיע מרשם מלא ומאוחד; אין לקרוא את המספרים הקצרים כאן כפנקס הטענות ההיסטורי של סבבי המחקר.

- S01 אגרת הקודש, סימן כ', תניא, חלק ד. הקטע "והנה ראשית היש הנברא" והמשך האיגרת על כלי אצילות, היכלות, מלאכים, יש מאין, קו וסובב. תעתיק: Wikisource.
- S02 עץ חיים, שער מ"ד, פרק א. שלושים כלי נוקבא דאצילות, פנימיים, אמצעיים וחיצוניים, והבחנת נשמה אלוקית מרוח ואילך. תעתיק: Wikisource.
- S03 עץ חיים, שער מ"ד, פרק ב. הכלים המקומיים של נוקבא דבי"ע, התלבשות כלי האצילות בתוכם והבחנת אלוקות הנשמה מעולם הפירוד. תעתיק: Wikisource.
- S04 מאמרי אדמו"ר הזקן, תקס"ו (5566), ח"א, עמ' עח וצו. ההבחנה בין כלי הנשמה הנברא לבין אור הנשמה האלוך, ובין רוח ונפש שאף אורותיהם נבראים. הקטעים נקראו ישירות בתעתיק דיגיטלי מזוהה; לא נבדקה סריקת דפוס. תעתיקים: עמ' עח, עמ' צו.
- S05 דרך מצותיך, שורש מצות התפלה, דפי קכט א-קל ב (בקטע נידונים §§כו-כח). יש רוחני ויש גשמי, הדילוג שבהתהוות גשמיות וגילוי כוח האין-סוף ביתר שאת בגשמיות. הקטעים נקראו ישירות בתעתיק דיגיטלי מזוהה; לא נבדקה סריקת דפוס קה"ת. חב"ד לייבררי.
- S06 ד"ה "מצותה משתשקע החמה", תשל"ח. עיקר גילוי כוח העצמות בבי"ע בהתהוות היש הגשמי. מקור מאוחר ומפורש להשוואה בין הרוחני לגשמי.
- S07 תניא, ליקוטי אמרים, פרק ל"ט והגהתו. מדור המלאכים, סתם מלאכים והחריגים של מלאכים עליונים.
- S08 איוב ד, יח. "הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה" — האסמכתא לאי-הביטול הגמור של המלאכים.
- S09 זוהר, אדרא זוטא ואדרא רבא. מקבילות למוטיב העלמין שבגולגלתא; נמצאו מקבילות נפרדות לז"א ולאר"ך/עתיקא, אך לא הוכח ציטוט רצוף אחד מנוסח האיגרת.
- S10 רמב"ם, הלכות יסודי התורה, פרקים ב-ד. עדות לשוניית לשימוש התקין במילה "גופות" גם למציאויות עליונות.
- S11 החוברת הקודמת בסדרה: "השגה והתהוות באצילות". החוברת הנוכחית ממשיכה את ההבחנות בדבר יש יחסי, השגה, התהוות ומלאכים, ומציינת במפורש שהקושיה על פנימיות נהי"מ נשארת במחקר הקודם.

הערת סיום

חוברת זו מציגה את המסקנות המבוססות של העיון ואת גבולותיהן. היא אינה מחליפה לימוד מסודר בתניא, בעץ חיים ובמאמרי החסידות. מי שמבקש להעמיק יוכל לעבור למהדורת המחקר הפנימית, שבה נשמרו מפת המקורות, נוסחי הביניים, השאלות שנותרו פתוחות ותיעוד הביקורת.